

طریقت خلوتیه گرایش داشته است. ملمعات وی دربردارندهٔ ابیاتی به فارسی، عربی، ترکی و چغتایی است. وی با نفس‌هایی (از گونه‌های اشعار بکتاشی) به سبک یونس امره، افکار و عقاید گلشنیه را به نظم درآورده است. در دیوان وی دو شهرانگیز نیز آمده است.

منابع:

A history of Ottoman poetry, 2/375 ; *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, 4/1245.

محمدی

ضعفی رومی (Zae'fi-ye-Rumi)، پیرمحمد، متخلص به ضعیفی، فرزند اورنوس فرزند نورالدین - ۹۹۳/۹۶۷ ق، مترجم، شارح و شاعر عثمانی. در قره‌طوه از نواحی اسکوب زاده شد. در کتابش، سرگذشت ضعیفی، احوال و زندگی خود را تا آن زمان که به ترجمهٔ گلستان پرداخته آورده است. به گفتهٔ خود او، پس از آن‌که تحصیلاتش را به پایان رساند در واردار با حقوق بیست آقچه به آموزگاری سرگرم شد. پس از چندی به استانبول رفت و در آن‌جا به سپاهی پیوست که راهی ایران بود (۹۴۱ ق)، اما چون سختی راه را تاب نیاورد از گروه جدا شد و در سیواس اقامت گزید. پس از چندی به دیاربکر رفت و به والی آن‌جا، محمدپاشا، پناه برد و به خدمت وی درآمد و ترجمهٔ گلستان را در ۹۵۰ ق به پایان برد. پس از این تاریخ دربارهٔ زندگی‌اش هیچ آگاهی در دست نیست. آثارش: گلشن ملوک به ترکی در تاریخ عثمانی و شرح جنگ‌های مراد سوم عثمانی (۹۸۲ - ۱۰۰۴ ق) که آن را در ۹۶۴ ق نوشته است؛ ترجمهٔ گلستان سعدی به ترکی؛ شرح مثنوی معنوی به فارسی؛ دیوان شعر؛ صبرالمصائب به نثر در دین و اخلاق؛ رسالهٔ جواهرنامه؛ سرگذشت ضعیفی به نظم و نثر در احوال مؤلف؛ سبزستان؛ بوستان نصایح که ترجمهٔ پندنامهٔ عطار است و در ۹۶۳ ق تألیف شده است؛ باغ بهشت دربارهٔ مضامینی چون فروتنی، قضاو‌قدر و تربیت که در ۹۶۱ ق نوشته شده است. نسخه‌ای از کلیات ضعیفی به شمارهٔ R.822 در کتابخانهٔ موزهٔ توپقاپوسرای ننگه‌داری می‌شود.

منابع: پارسی‌نویسان آسیای صغیر، ۴۲؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۵/ ۲۲۳؛ تذکرهٔ الشعراء حسن چلبی، ۵۷۸/۲ - ۵۷۹؛ سایه در خورشید، ۱۱۹/۲؛ عثمانلی مؤلفناری، ۲/۲۹۳؛ قاموس‌الاعلام، ۴/ ۲۹۷۹؛

را در ۷۹۰ ق، پس از درگذشت ملک‌متصور و به تشویق برقوق، به پایان رساند. زیباترین بخش منظوم این اثر، مولد نبی است که بسیار زود در آسیای صغیر و حوزهٔ بالکان رواج یافت. شعر «مولد» سلیمان چلبی (- ۸۲۵ ق) به تأثیر از همین اثر است و نیز بیانگر اشتها ضریر در آن روزگار است. نسخه‌ای دست‌نویس از این اثر به شمارهٔ ۱۳۵۲ در کتابخانهٔ روان موزهٔ توپقاپوسرای ننگه‌داری می‌شود؛ قصهٔ یوسف/منظومهٔ یوسف و زلیخا که نخستین اثر ضریر است و وی آن را در ۷۶۸ ق در بحر رمل و در هشت مجلس و در دوهزار و صدویست بیت سروده است. ضریر این اثر را پیش از سفر به مصر نوشته است. در لابه‌لای این مثنوی غزل‌هایی نیز آمده است. وی، چنان‌که خود گفته، روایت این داستان را از کتاب‌های تفسیر و قصص انبیا در قرآن گرفته است. گویا این اثر پس از یوسف و زلیخای خواجه علی خوارزمی که در ۶۳۰ ق سروده شده، دومین یوسف و زلیخای ترکی است. نسخهٔ دست‌نویسی از این اثر به شمارهٔ ۳۱۱ در کتابخانهٔ دانشگاه استانبول ننگه‌داری می‌شود.

منابع: دختر کبخانهٔ ایاصوفیه، ۱۹۹؛ سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی، ۱۲۴، ۱۹۶-۱۹۸؛ عثمانلی مؤلفناری، ۳/ ۱۳۷-۱۳۸؛ یوسف و زلیخا، خیام‌پور، ۸۵-۸۶؛ یوسف و زلیخا، خواجه‌علی خوارزمی، ۷-۳؛

Islam Türk edebiyatı, 187-188 ; *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi*, 2/195-196 ; *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, 2/ 457 ; *Türk edebiyatı tarihi*, 1/367-368 ; *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*, 8/498-499.

محمدی

ضعفی (Zae'fi)، محمد فرزند ابراهیم فرزند محمد، - ۹۵۰ ق/ ۱۵۴۳ م، شاعر عثمانی. پدرش ابراهیم گلشنی بنیادگذار طریقت گلشنی بود. برادرانش شیخ‌احمد گلشنی‌زاده (- ۹۷۷ ق) و سیدعلی، متخلص به صفوتی (- ۱۰۰۵ ق)، به ترتیب پس از پدرشان به خلافت سلسلهٔ گلشنی منصوب شدند. ضعیفی نزد پدر و استاد پدرش، دده‌عمر روشنی (- ۸۹۲ ق)، دانش آموخت. از اشعار دیوان وی که نسخه‌ای از آن در کتابخانهٔ ملت ننگه‌داری می‌شود، روشن است که وی زبان‌های فارسی و عربی را می‌دانسته و متأثر از صوفیه بوده است. به گفتهٔ گیب، ضعیفی به

2847 ÇAKICI, Bilal. The shahrangiz of Shtip by Za'fi.
International Journal of Central Asian Studies, 14
2010 pp.95-107. [16th-century Ottoman poem
extolling the beauties, sites and great persons of Shtip
(Macedonia). With abstracts in English & Turkish.]

Za'fi
230043

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

230043

ZAİFÎ

-
- 1 MAKBULE ÖZMEN, Zaifi'nin Manzum Siyer-i Nebi'sinin transkripsiyonlu çevirisi ve incelenmesi, Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012
-
- 2 MEHMET ALİ ÜZÜMCÜ, Kitab-ı Sergüzeşt-i Zaifi(İnceleme, metin, nesre çeviri, indeks), Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008

28 Aralık 2014

MADE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

230043 ZAİFÎ

ABDURRAHMAN ADAK, *Za'fi-i Gülşeni hayatı, eserleri, edebi şahsiyeti ve divanının incelenmesi*, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2006

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Eylül 2014

- 13857 ÇAKICI, Bilal. The shahrangiz of Shtip by Za'fi. *Za'fi*
International Journal of Central Asian Studies, 14 *230043*
(2010) pp.95-107. [16th-century Ottoman poem
extolling the beauties, sites and great persons of Shtip
(Macedonia). With abstracts in English & Turkish.]

TEXTS AND MANUSCRIPTS: DESCRIPTION AND RESEARCH

Za'if

I. Ye. Petrosyan

THE AUTHOR AND THE BOOK: THE TURKISH TRANSLATION OF SA'DĪ'S *GULISTĀN*

The circumstances that inspired medieval Muslim authors to engage in creative work are always individual, although they are often similar. Turkish authors are no exception. Unfortunately, the authors themselves are usually too laconic in their explanations of the reasons that compelled them to take up the pen. The personal and individual are elusive in their works, although the texts themselves, whether their authors wished it or not, can tell us a great deal about the creators of these compositions. One can only add to this that the individual elements disappears almost entirely in translated works. The author of the translation dissolves without a trace in the text he translates. As we read the traditional, streamlined formulae the translators use to explain their reasons for translating, we can only guess at the real reasons they picked up the pen. They may be deeply buried in the culture itself, or there may be psychological motives for the creative impulse and the translation of a specific work [1]. The individual, personal element is deeply hidden in Muslim literature, although one finds exceptions. In the marvelous *Bābur-nāma* ("Records") by Bābur, for example, the person of the author sparkles like a diamond, illuminating the thoughts and feelings of people from the medieval Muslim East. But Bābur's "Records" are not a translation. They are an original, autobiographical work [2].

Medieval Muslim texts appeared in a cultural context. They contain intellectual subtexts that are of interest to the modern researcher. What we know about the era and its culture can illuminate these contexts, just as what we know about the author can assist us. Of course, the task of obtaining this knowledge is more difficult when we deal with a translation. Yet it is not a hopeless task. Information about the author makes available to us the concealed, underlying characteristics of the views held by the authors of Muslim works as carriers of their own culture.

As I explored the Turkish manuscript collection at the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies, my attention was drawn by a copy of the Turkish verse translation of Sa'dī's *Gulistān*. It was done by the seventeenth-century Turkish poet Ḍa'ifī. The manuscript is an autograph, and intriguing in many respects. One finds a brief description of it in the catalogue of Turkic manu-

scripts compiled by L. V. Dmitrieva [3]. The manuscript contains 02 + 54 + 004 folios (27.0 × 18.0 cm). The paper is European, with water-marks, the most frequent of which consists of two crossed arrows tips down (in the form of the letter 'x'). The text (22.0 × 13.0 cm) in verses is written in four columns in a common border composed of a red line. The columns are set off by thin red lines. One should add that the poetic texts in medieval Turkish manuscripts were commonly formatted in this fashion, following the early-medieval Persian tradition. The text is written in a neat, small *naskh* and is vowelled everywhere. The title of the translation is: *Kitāb-i nigāristān-i shahristān-i airākhnusian-i sabzistān* ("Treatise Gallery of the [Kingdom] of Cities, Plants, and Grasses"). It is in a large *thuluth* (vermilion). Somewhat lower, the *basmala* forms the second line, also in *thuluth*. Both lines (the title and the *basmala*) are vowelled. Enclosed in a common border, they form a kind of 'unwān, though lacking the floral ornament that is usually a part of 'unwāns (see fig. 1) [4]. The pagination is Eastern (custodes) and late-European (in pencil).

The binding is paper-board with a cherry-coloured leather spine. The covers are edged in leather of the same cherry colour. Grey-pink paper with white patterns and black-pink leaves was pasted above the binding's paper-board. The manuscript is held in a paper-board case with a brown leather spine, on which there is an inscription embossed in gold in Latin letters: *Kitab Nekaristan Cod. Turc. bomb.* The paper-board of the case is pasted over with brown patterned paper. The paper-board shows the manuscript's old call number: II. 4. 27. The binding and case seem to be of quite late European origin (or at least the case is). V. D. Smirnov, who was the first to describe the manuscript in the second half of the nineteenth century, and later L. V. Dmitrieva, ascertain that the binding is of late Eastern origin (Dimitrieva specifies that it is Turkish) [5].

Beginning of the text (first *bayt*) (fol. 1b):

خُدَايَه حَمْدُور كَوْنِيْنَه زِيْدَت
اَكَا اَوْلُسُوْن تَنَا وُ شُكْر وُ مِيْت

Pes anla ki devlet dileyen kişi
Œeriat omagını sala sala

Tarikat atına binüp al ele
Œeriat omagını sala sala

(yk. 73a)

gibi ve benzeri sözlerden onun, Œeriata bağlı ve muhtemelen bir tarıkata intisâbı olduğu söylenebilir.

Murad-nâme'nin esas vezni: mütekarib bahrinden (müsemmen-i maksur) "feülün feülün feülün feül"dür. Bahirlerle ilgili olarak verilen misâllerin dışında, otuziki beyitle bir beyit arasında değişen onaltı çeşit vezin kullanılmıştır. Bizce bu husus, Türk Mesnevî Edebiyatının bârız vasıflarından birisidir. Değişik vezinli kısımlar, umûmiyetle kıt'a ve ferd şeklindedir. Hemen hemen bütün kıt'alar, rubâî başlığını taşımakla beraber bir Œiir hâric (yk. 289b), diğer parçaların hiçbiri rubâî vezniyle yazılmamıştır.

Netice olarak *Murad-nâme*, tercüme bir eser dahi olsa, çeşitli yönleri ve muhteva zenginliği itibâriyle Türk Dili ve Edebiyatı Târîhi bakımından zengin bir hazîne, ihmâl edilmemesi gereken bir 15. yüzyıl yâdigârıdır.

Âmil elebioğlu

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları

İstanbul -1998, s.151-158.

DN:87022

ZAİFÎ'NİN "GAZAVÂT-I SULTAN MURAD İBNİ MUHAMMED HAN" ADLI MESNEVİSİ¹.

Bâzan cenk-nâme, zafer-nâme, fetih-nâme, destan, menâkıb vs. gibi tâbirlerle de zikredilen gazavât-nâmeler, Türk edebiyatında, başlı başına ve zengin bir konu teşkil etmektedir.

Gazavat veya gazâ-nâmeler, tahmin edileceği üzere, evvelâ Hazret-i Peygamber, Hz. Ali ve bâzı sahabê gibi din büyükleri, daha sonra Ebâ Müslim, Battal Gâzî gibi kahramanlar, pâdişah, vezir, kumandan ve benzerleri için yazılmıştır. Sîrelerin bir bölümü olan Hz. Peygamberin savaşları, mevlid, hilye, mîrac vs. de olduğu gibi müstakil eserler olarak gazavât-ı Resûlullah nev'ini meydana getirmiştir. Bu tür eserlerin bir kısmında bir çok kere Hz. Ali ön plândadır. Bilhassa XIV-XV. asırlarda Tursun Fakı'nın *Kıssa-i Mukaffa'si*² gibi destânî mesnevilerin çokluğu dikkati çekmektedir³. Bir veya birden fazla savaşları konu alan eserlerin yanında bir yâhut daha ziyâde pâdişahların savaşlarını anlatan gazavât-nâmeler de mevcuttur.

Bâzı efsânevî mâhiyetteki gazavât-nâmeler dışında bilhassa Osmanlı devresi için bir çok gazavât-nâmeler, târihi yünden olduğu kadar içtimâî, lisânî ve edebî cihetten de ihmâl edilmemesi gereken birer mühim vesikadrlar.

Türk edebiyatında, bugün için ilk manzum gazavât-nâme örneği olarak Ahmedî (öl. 815/1412-1413)'in *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman* adlı 334 beyitli mesnevîsini gösterebiliriz. *İskender-nâme*'nin bir bölümü gibi görünen *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ı, her ne kadar Âğah Sırrı Levend, bir gazavât-nâme olarak kabul etmiyorsa da⁴, İskender'in hayatını ve yer yer savaşlarını da ihtiva eden İskender-nâme, geniş mânâda gazavât-nâmelerle ilgilidir. Ayrıca *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ın muhteva ve ifâde bakımından farklı oluşu, *İskender-nâme*'nin 792/1389-1390 de telif edilmesine rağmen adı geçen bölümde, Emir Süleyman'ın bir pâdişah olarak medhedilmesiyle, onun 805-813/1403-1410 yılları arasında yazıldığı dikkate alınırsa bu eseri, müstakil bir mesnevî olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu eserin bir gazavât-nâme olduğunu bizzat Ahmedî:

1 Türk Kültürü, S. 225 (Ocak 1982), s. 30-37.

2 Millet Ktp. Manzum eserleri bl., nr. 1222/4, yk. 79b-109a.

3 Âmil elebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler", Türkiye II. İslâm İlimleri Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur. İstanbul, 18-20 Eylül 1981.

4 A. Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara, 1956, s. 2.

12 TEMMUZ 1997

Tarihçiler SAYI 225, 1982 Ankara A. ÇELEBİOĞLU

YIL XX

ZAİFİNİN "GAZAVÂT-I SULTAN MURAD İBNİ MUHAMMED HAN" ADLI MESNEVİSİ

Doç. Dr. Âmil Çelebioğlu

Bâzan cenk-nâme, zafer-nâme, fetih-nâme, destan, menâkıb vs. gibi tâbirlerle de zikredilen gazavât-nâmeler, Türk edebiyatında, başlı başına ve zengin bir konu teşkil etmektedir.

Gazavat veya gazâ-nâmeler, tahmin edileceği üzere, evvelâ Hazret-i Peygamber, Hz. Ali ve bâzi sahâbe gibi din büyükleri, daha sonra Ebâ Müslim, Battal Gâzî gibi kahramanlar, pâdişah, vezir, kumandan ve benzerleri için yazılmıştır. Sîrelerin bir bölümü olan Hz. Peygamberin savaşları, mevlid, hilye, mîrac vs.de olduğu gibi müstakil eserler olarak gazavât-ı Resûlullah nev'ini meydana getirmiştir. Bu tür eserlerin bir kısmında çok kere Hz. Ali ön plâdadır. Bilhassa XIV-XV. asırlarda Tursun Fakî'nin *Kıssa-i Mukaffa'sı*' gibi destânî mesnevîlerin çokluğu dikkati çekmektedir.² Bir veya birden fazla savaşları konu alan eserlerin yanında bir yâhut daha ziyâde pâdişahların savaşlarını anlatan gazavât-nâmeler de mevcuttur.

Bâzi efsânevî mâhiyetteki gazavât-nâmeler dışında bilhassa Osmanlı devresi için bir çok gazavât-nâmeler, târihî yönden olduğu kadar içtimâî, lisânî ve edebî cihetten de ihmal edilmemesi gereken birer mühim vesikadurlar.

Türk edebiyatında, bugün için ilk manzum gazavât-nâme örneği olarak Ahmedî (öl. 815/1412-1413)'in *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman* adlı 334 beyitli mesnevîsini gösterebiliriz. İskender-nâme'nin bir bölümü gibi görünen *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ı, her ne kadar Âgah Sırrı Levend, bir gazavât-nâme olarak kabul etmiyorsa da³, İskender'in hayatını ve yer yer savaşlarını da ihtiva eden İskender-nâme, geniş mânâda gazavât-nâmelerle ilgilidir. Ayrıca *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ın muhteve ve ifâde bakımından farkh oluşu, İskender-nâme'nin 792/1389-1390 de telif edilmesine rağmen adı geçen bölümde, Emir Süleyman'ın bir pâdişah olarak medhedilmesiyle, onun 805-813/1403-1410 yılları arasında yazıldığı dik-

(1) Millet ktp. Manzum eserler bl. nr. 1222/4, yk. 79b-109a.

(2) Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler", Türkiye II. İslâm İlimleri Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur. İstanbul, 18-20 Eylül, 1981.

(3) A. Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara, 1956, s. 2.

kate alınırsa bu eseri, müstakil bir mesnevî olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu eserin bir gazavât-nâme olduğunu bizzat Ahmedî:

*Bir gazavât-nâme düzeyim sana
İşid illâ itirâz idüp bana*

diyerek tesbit etmektedir.⁴ Dolayısıyla bizce bu manzûme, Türk mesnevî edebiyatının dinî, dâsitânî olmayan gazavât-nâme nev'inin bildiğimiz ilk örneğini teşkil etmektedir. Yine bu eserden, Ahmedî'nin, Emir Süleyman'ın hayatına dâir ikinci bir gazavât-nâme yazmayı düşündüğünü de anlamakla birlikte böyle bir eserin yazılıp yazılmadığını henüz bilmiyoruz.

Ahmedî'nin adı geçen manzûmesinde: Sultan Alâaddin'nin, Ertuğrul Gâzî'nin, Osman Gâzî'nin, Orhan Gâzî'nin, Murad Gâzî'nin, Sultan Bâyezid'in, Emir Süleyman'ın kısaca savaş ve fütûhâtı anlatılmıştır.⁵

Gazavât-nâmelerden bugün için bildiğimiz ikinci mühim eser, Gelibolu'lu Zaifî'nin, *Gazavât-ı Sultan Murad İbnî Muhammed Han* adlı mesnevîsidir.⁶ Sehi Bey, Zaifî'den bahsederken: "İsmi Muhammed'dür. Vatanı Gelibolu'dur. Hüb eş'ârî ve latif ebyâtı var. Merhûm Sultan Murad'un itdüğü gazâları nazm idüp kitâb eyledi. Fi'l-vâkı' ra'nâ nazm itmiş..." diyerek manzum *Gazavât-ı Sultan Murad*'ı haber vermektedir.

Bâzi târihî araştırmalarda doğrudan doğruya Sultan II. Murad (824-855/1421-1451)'in savaşlarıyla ilgili müstakil eserlere işaret olunmamıştır. Bugünkü bilgilerimiz itibariyle bu mevzûda, Zaifî'nin *Gazavât-ı Sultan Murad İbnî Muhammed Han*'ı, Kâşifî'nin *Gazâ-nâme-i Rum'u* ve müellifi mehur *Gazavât-ı Sultan Murad bin Mehmed Han* olmak üzere üç mühim eser mevcuttur.

(4) Ahmedî, *İskender-nâme*, İstanbul Univ. ktp. TY. nr. 921, yk. 66b.

(5) Daha fazla bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, *Sultan İkinci Murad Devri Mesnevîleri*, Erzurum, 1976, doçentlik tezi (basılmadı).

(6) Afyon İl Halk ktp. Gedik Ahmed Paşa bl. nr. 18349, yk. 1b-100b.

(7) Sehi Beg, *Heşt Bihişt*, Haz. Günay Kut, U.S.A., 1978, Gelibolu'lu Âli de "Zaifî, Gelibolu diyârındandır. Sâlar-ı enbiyâya hem-nâm ve Muhammed ismi ile şöhr-i enâm olan ehl-i güftârdandır. Ale'l-mahsûs Sultân Murad'un gazavâtını bir kitâb-ı manzûm eylemiş, zamânında nev'a kadr ü itibâr bulup makbûl tutmuş..." diyerek aşağı yukarı aynı şeyleri söylemektedir (Âli, *Künhü'l-Lahbar*, c. IV, cüz I, s. 245).

Âgah Sırrı ve Halil İnalçık, bu bilgilere dayanarak, nev'inde ilk eser diye Zaifî'nin *Gazavât-nâmesi*ne temas etmekle beraber, nüshasının mevcut olduğunu belirtirler (A. Sırrı Levend, a.g.e., s. 15. Halil İnalçık - Mevlud Oğuz, *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han*, Ankara, 1978, s. VII.) Hâlbuki Vasfi Mahir Kocatürk, çok kısa ve kütüphane kayıt numarasını zikretmeden de olsa bu mesnevîyle ilgili mâlumat vermiştir. (V.M. Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1964, s. 224).

Za'îfî
Gülşen-i Mülûk
Yard.Doç.Dr. Abdulhakim KOÇIN

Akçağ Yayınları / 729
Kaynak Eser / 200

ISBN 975-338-714-8

©Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş. ne aittir.

Kapak / Emin Bebek
Sayfa Düzeni / Akçağ Dizgi Ünitesi
Baskı / Başer Matbaası - 356 88 88
1. Baskı / Ankara 2005

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay - Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Fax : 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

141872

Za'îfî
GÜLŞEN-İ MÜLÛK

Yard.Doç.Dr. Abdulhakim KOÇIN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	141872
Tas. No:	8965

AKÇAĞ

Şihran Bilgin

(Z)
ZAIFİ

Zaifi
Kitab-ı Bay-ı Behet

23 KASIM 1997

Tok. Ent. T. 735-740

Alay Tunçay

(Z)
ZAIFİ

Zaifi TEA
(Divan)

23 KASIM 1999

Tok. Ent. T. 734

564. KURNAZ, Cemal 16. asır şairlerinden Za'ifi'nin „Fâl-ı murgân“ı. İ: TA 11.290.221-234. [Ein Gedicht über Vogelarakel von Za'ifi (gest. 964/1557?).]

469. ALPAY TEKİN, Gönül Zaifi külliyyatının yeni bir nüshası hakkında. In: JTS 2.1978.107-125. [Ein neues Manuskript des Gesamtwerkes des Dichters Zaifi (1494/5-1556/7).]

ATTAR, FERİDÜDDİN
ZAIFİ (?)
PENDNÂME

12 KASIM 1993

TOKATLI, Ümit (Yrd. Doç. Dr.), "Zaifi'nin Pend-nâme Attar Tercümesi", Erciyes Dergisi, Kayseri, 120, (1987), 41-42.

Zaifi

1.5.219- Zaifi'nin Mihr ü Mah Mesnevisi, Güner Amasyalı, İÜ. EF. TDEB., (BT. 407), İstanbul 1952-53, 46+81+88 s.
Bitirme (Mezuniyet) Tezi.

07 HAZIRAN 1998

Zaifi

1.5.218- Zaifi'nin Gülşen-i Simurg Mesnevisi, H. Cem Dilçin, AÜ. DTCF., (BT. 111), Ankara 1969, 220 s.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

07 HAZIRAN 1996

Vildon S.
020

2621 BÜYÜKKARCI-YILMAZ, Fatma. Reflections of social and economic life à propos of mining in Za'ifi's *Nigârîstân*. *Journal of Turkish Studies. Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 30 iii (2006) pp.347-364. [Also in Turkish, pp.329-345.]

8002 1013 0 1
10 EYLÜL 2008

230045 Zaifi Pir Mehmed

1.4.60- Zaifi Pir Mehmet ve Gülşen-i Simurg, Tenkidli Metin ve İnceleme, Ali Rıza Özüygün, AÜ. SBE., Erzurum 1993, IX+433 s. (Dış. Yrd. Doç. Dr. Numan Külekçi).

Yüksek lisans tezi

07 HAZIRAN 1996

ZAIFİ PİR MEHMET
1.65 "Zaifi Pir Mehmed ve Gülşen-i Simurg: Tenkidli Metni ve İnceleme." Ali Rıza Özüygün. Yüksek Lisans. Atatürk Üniversitesi (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Numan Külekçi) Dev. ediy.

22 TEMMUZ 1994

187321

✓
ZÂCİFİ
GÜLŞEN-İ Sİ-MURĞ
İNCELEME-TENKİTLİ METİN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	187321
Tas. No:	891.5 ATT.M

Berrin UYAR AKALIN

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı için öngördüğü
DOKTORA TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

Ankara
Eylül, 2001

163689
F

891.5

711.7

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

31.04.2001

Zarfı (230043)

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ZA'İFİ'NİN MANZUM GÜLİSTÂN TERCÜMESİ:

**KİTÂB-I NİGÂRİSTÂN-I ŞEHRİSTÂN-I
DIRAHTİSTÂN-I SEBZİSTÂN**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	163689
Tas. No:	891.5 711.7

CİLT I

DOKTORA TEZİ

102586

1. cilt

Hazırlayan:

FATMA BÜYÜKKARCI YILMAZ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İSTANBUL

2001

Za'ifi

ZA'İFİNİN NİGÂRİSTÂN ADLI ESERİNDE SOSYAL VE EKONOMİK
HAYATTAN YANSIMALAR: MADENCİLİK

Fatma BÜYÜKKARCI YILMAZ*

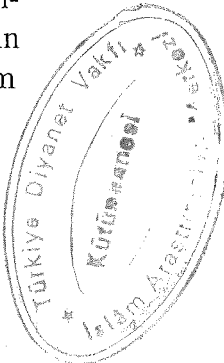
Giriş

Genel olarak Klâsik Türk Edebiyatı'ndaki metinlerde sosyal hayata dair verilere az rastlandığı söylenir. Fakat Za'ifi (öl. 964/1557'den sonra)'nin *Nigâristân* adlı mesnevisi çok ilginç bir şekilde madencilikle, 16. yüzyılda Kratova'da altın ve gümüşün nasıl çıkarıldığı, işlendiği ve paylaştırıldığı ile ilgili bilgiler içermektedir.

Çeşitli kaynaklarda görebildiğimiz kadarıyla Klâsik Türk Edebiyatı'nda maden ve madencilikle ilgili bilgiler içeren bazı metinler vardır. Bu metinlerde madenler ya genel olarak konu edilmiş ya da temsil niteliğiyle ele alınmıştır. Oysa *Nigâristân*'da durum farklıdır. Bu eserde 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda maden ocaklarına sahip önemli bir merkez olan ve aynı zamanda önemli bir darphanesi bulunan Kratova'da madencilikle ilgili gerçek hayattan bir kesit sunan, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili bilgiler veren bir bölüm bulunmaktadır. Edebi bir metin olan *Nigâristân*'da, böyle bir bölümün yer alması ilginçtir. Za'ifi'nin Kratova'da madencilik ile ilgili söylediklerine ve bunun nedenlerine girmeden önce madenleri konu edinen bazı metinlere kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

Klâsik edebiyatımızda madenler ve madencilik veya değerli taşlar ile ilgili bölümler içeren eserlerden biri Âşık Paşa (d. 670/1272, ö. 733/1332)'nin *Garîb-nâme* adlı tasavvufî mesnevisidir. Bu eserin yedinci dasitanının sekizinci babı madencilikten ve gümüş elde etmekten, temsili olarak da gönül açıp mânâ cevherini ortaya çıkarmaktan bahseder. Buna göre madenin cüruftan ayrılmasının sekiz şartı vardır. Bunlar: 1. Sultandan hüküm gelmedikçe kendiliğinden kimse maden açamayacağı için sultanın izni, 2. Cevherin nerede bulunduğunu, nasıl elde edildiğini bilen becerikli bir üstad, 3. Dağ altına yavaş yavaş inmek için sağlam bir taşçı kazması (külüng), 4. Yer altındaki cevheri bulmak, 5. Madenin içinde kaynayıp cürufundan ayrılacağı ve gümüşün ortaya çıkacağı küre adlı ocak, 6. Toprakta gümüşü ayıran ateş, 7. Gümüşü cürufundan ayırmak için kullanılan kurşun veya kurşun oksidi (mürdeseng), 8. Tekrar kaynatılıp potadan geçirilerek saf hale gelen gümüşün (akçenin) üzerine sultanın isminin kazanması için darp âleti. Âşık Paşa, bu tasnifle aslında temsili bir hikâyeye anlatmıştır. Kendisi de bunun böyle olduğunu belirtir ve bu temsili şöyle açıklar: Dünyanın maden, mânânın da mal olduğunu belirtir. Malla kastedilen, madenin içindeki cevherdir. Tanrı mânâyı âlem

* Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Kurşunluoğlu Kitaplığı, Tefsir Nr. 8*Cevâhirü'l-esdâf*

14,5 × 21,5 (9×17) sm. en-boy. Kopmuş, ayrı kahverengi meşin bir cilt içinde 186 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine bâzen harekelli bir nesih ile her sahifede 21 satır. Baştan eksik olacak.

Candaroğulları'ndan İsfendiyâr Bey adına 800 tarihinde yazılan meşhûr tefsirin bu nüshası yenidir ve iyi değildir.

Baş: «..bilgili Kur'andan degüldür lâkin Kur'anı anun ile başlamak sünnettür ba'zıları katında mânisi sığınuram ben tangryya şeytândan kim la'net taşıyile atılmışdur dimek olur..»

Son (186 a): «..âbırında sabr idene çok fâide vardır zikir eyledüğümüzden yüz bin artuk sevâb ve eyülük vardır..»

Kurşunluoğlu Kitaplığı tasavvuf Nr. 5*Behcetü'l hadâik fî mev'izeti'l-halâik*

15,3 × 22,5 (12 × 20) sm. en-boyunda çok eskimiş kahverengi meşin kaplı bir cilt içinde 353 sahifedir. Kalın eskimiş âbâdî kâğıt üzerine solmuş siyah mürekkep ile her sahifede 19 satır harekeli eski nesih vardır. Dağınık hale gelmiştir. 41 meclistir.

Türk dilinin târihi inkişâfında eski ve yeni devreler arasındaki oldukça karanlık ve karışık devreyi aydınlatacak olan bu çok mühim eser ilk defa Doç. Sadeddin Buluç tarafından bulunmuş, hemen Prof. Ertaylan tarafından faksimile ettirilmiştir. Yakında çıkacaktır. 703 târihinde Şeyh Ali İbn Muhammed tarafından istinsah edilen bu eserin 12. asrın sonlarına âit olduğu söylenebilir. Fâtih Câmîi Kitaplığında 880 târihli ve o devir türkçesine çevrilmiş bir nüshası vardır. Bu nushada müellifin Nâsırüddin Ahmed İbn Muhammed olduğu kayıtlıdır. Tertipteki v.b. değişiklikler Fâtih nüshasının başka bir nüshadan çevrildiğini gösteriyor. Buna göre eserin yeni nüshalarını beklemek lâzımdır. Nüşamız meclislerin fihristinden sonra şöyle başlıyor:

Baş: «hamd ü senâ ol tengriye kim yarattı gökleri bezedi ay gün yıldızlar birle..»

Son (s. 385): «..ümüzdür yarlıgaya meger yarın yazukunuzu»

*

Bunlardan başka Kurşunluoğlu Kitaplığında 4650 numarada 1164 târihli bir *Muhammediye* nüshası vardır.

Robert Anhegger

16. ASIR ŞAİRLERİNDEN ZA'İFİ

I

Önsöz: Osmanlı-Türk edebiyatı tarihinin çeşitli acil meselelerinden biri şüphesiz kütüphanelerinin raflarında toza gömülmüş eserleri *sistemik* bir şekilde tarayıp tetkik etmek ve neticeleri yine *tenkitli* bir usul takip ederek neşretmektir¹. İşte bu düşünceyle mevzu olarak daha önce dikkatimi çekmiş bulunan² ve asıl ismi Mehmed b. Evrenos b. Nureddin olan Za'ifi'yi seçtim. Bu şairin hayatı, eserleri ve dilini, fırsat buldukça, bir kaç makalede incelemeğe çalışacağım. Za'ifi'nin, devrinin sayılı şairlerinden olmamakla beraber, tetkikimin göstereceği gibi, hem *edebî* hem de *tarihî* bakımdan dikkate değer bir şahsiyet olduğu zannındayım.

Eserleri: Mecmualarda ve bilhassa nâzire mecmualarında nisbeten sık rastladığımız şiirlerini bir tarafa bırakırsak Za'ifi'nin eserlerini ihtiva eden şu iki yazma mevcuttur:

1) Revan Köşkü (Topkapı Sarayı Müzesi ktb.) yazmalarından No. 822, siyah meşin bir kapak içinde 194 varak, dış ebadı 22/33 sm, iç ebadı 13/22 sm, kırmızı çerçeve içinde, mesnevî kı-sımları dört sıra üzerine 25 satır, harekeli sıkı bir nesih, başlıklar v.s. kırmızı. Yazma müellifin hatt-ı destiyle 961/962 (1554/1555) senelerinde yazılmıştır ve şu eserleri ihtiva ediyor:

- v. 2b — 55b Kitâb-i bæg-i bihişt (mesnevî)
v. 57b — 74b Kitâb-i bustân-i nesâih (mesnevî)

1) Bu meseleleri basılmakta olan *Türkiyat Mecmuasında* neşrolunacak bir tetkikimizde başka bir bakımdan ele aldık: Selâtinâme müellifi Kemal — Türk edebiyatında Ağustosböceği ile Karınca hikâyesi (almanca: Die Fabel von der Grille und der Ameise in der Türkischen Literatur isimle Asiatische Studien, No. 1/2, s. 30 — 54, Bern 1949'da çıktı).

2) Bak. R. Anhegger, Beitrage zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich, Istanbul 1948, s. 340 — 345 ve s. 350 — 356.

ZA'FÎ-İ GÜLŞENÎ'NİN FARŞÇA DÎVÂNÇESİ VE TÜRKÇE TERCÜMESİ

-II-

-Gazeller ve Tarihler Kısmı-

Dr. Abdurrahman ADAK*

Giriş

Za'fi-i Gülşenî, Gülşeniyye tarikatının XVI. yüzyılda yaşamış en önemli şairlerinden olup, hem mensur hem de manzum eserler vermiştir. Türkçe dîvânı en önemli ve en hacimli eseri olmakla beraber, Farsça yazmış olduğu dîvânçe de dikkat çekmektedir. Ancak bu dîvânçe şu ana kadar yayınlanmamıştır. Bu makalede dîvânçe belirli esaslar çerçevesinde yayına hazırlanmış ve dîvânçenin Türkçe çevirisine yer verilmiştir.

İki kısımdan müteşekkil olan makalenin birinci kısmında Za'fi-i Gülşenî'nin hayat hikayesine kısa bir bakıştan sonra, Farsça dîvânçesi hakkında genel bir değerlendirmede bulunulmuş ve Dîvânçe'nin terki-bentler ve tahmîslerden oluşan kısmı yayınlanmıştır. Burada ise dîvânçe'in gazeller ve tarihlerden oluşan ikinci kısmı Türkçe tercümesi ile birlikte yayınlanacaktır. Makalenin birinci kısmında dîvânçede yer alan gazeller hakkında gerekli bilgiler verildiği için burada tekrara gidilmeyecektir. Şu var ki, dîvânçede 43 gazel ve iki tane de tarih manzûmesi olduğu bilgisini yinelemekte yarar vardır.

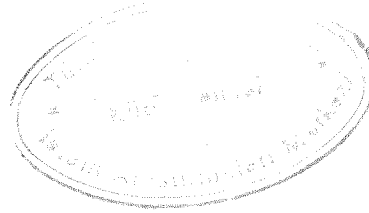
Gazellerin muhtevası hakkında birkaç hususa işaret edecek olursak şunları söyleyebiliriz. Öncelikli olarak şairin, mensubu olduğu tarikat olan Gülşeniyye tarikatı, ya da şeyhi İbrâhîm-i Gülşenî'yi kastederek, iki yerde "Gülşenî" kelimesini kullandığı dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi, "Ey Za'fi! Gülşenî meclisinden mâdem ki şarâb için, dil ile çekeceğin vird, kadeh duâsını okumak olsun" anlamına gelen aşağıdaki beyittir:

زبزم گلشنی ضعیفی چو بادہ نوش شدی بساز ورد زیبان خواندن دعای قدح

Bu beyitten aynı zamanda şairin şarap kelimesini gerçek anlamında kullanmadığı anlaşılmaktadır. Zira şair, şeyhi İbrâhîm-i Gülşenî'nin elinden, ya da Gülşeniyye meclisinden olsa olsa aşk şarabını içer.

* Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.

D2042

20 NISAN 2010

- Şehrengîz
- Zaifî

D 825

ZA'FÎ'NİN VARDAR YENİCESİ ŞEHR-ENGİZİ*

Bilal ÇAKICI**

Şehr-engîzlerle ilgili ilk önemli çalışmayı yapan Agâh Sırrı Levend, eserinin önsözünde “Metinleri gözden geçirmeden sadece edebiyat tarihlerinin verdiği bilgilerle yetinmek çok defa okuyucuyu şaşırır” uyarısında bulunarak eski Türk hayatı hakkında bilgiler içeren şehr-engîz ve benzeri türden eserleri, sosyolojinin ışığı altında dikkatle gözden geçirmenin gereğini vurgular¹ Yazar, *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Şehr-engîzlerde İstanbul* adlı eserinde bu türe ait ilk ayrıntılı bilgileri metinlere dayanarak ortaya koymakta ve tespit ettiği 46 şehr-engîzi tanıtmaktadır.

Agâh Sırrı Levend'in bu çalışmasından sonra, konu Metin Akkuş tarafından bir yüksek lisans teziyle incelenmiştir.² Bu iki önemli çalışma dışında şehr-engîzler çeşitli makalelerle ele alınmış, böylece gün ışığına çıkarılan metinlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Şehr-engîzlerin birçoğu müstakil eserler olarak düşünülmediğinden, divanlarda şairin bütün şiirleri arasında, şairin başka bir eserinin sonunda veya şiir mecmualarında yer alabilmektedir. Dolayısıyla üzerinde herhangi bir inceleme yapılmamış bu türden eserlerde yeni şehr-engîzlere rastlamak olasıdır. Bu makalede tanıtmaya çalışacağım metin de böyle bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Şehr-engîzler, bir şehrin güzellerini, güzelliklerini anlatmak amacıyla kaleme alınmış eserlerdir.³ Yalnız bir güzeli ele alan, güzelleri grup grup tasvir eden, şehrin gezilip görülecek yerlerini anlatan⁴ veya hem şehri tanıtan hem de güzellerin özelliklerini anlatan⁵ şehr-engîzler olmak üzere çeşitlilik gösterir.

* Bu makale, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği'nin düzenlediği “II. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu (24-26 Mayıs 2004)”nda sunulan bildiri genişletilerek hazırlanmıştır.

** Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Şehr-engîzlerde İstanbul*, İstanbul 1957, s. 5 (=Levend, TEŞ).

2 Metin Akkuş, *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Bursa Şehr-engîzleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1987.

3 Levend, TEŞ, s. 13.

4 Levend, TEŞ, s. 14.

Pir Mehmed b. Evrenos b. Nüreddin
Za'îfi

KİTÂB-I BOSTÂN-I NAŞAYİH

Ümit TOKATLI

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	51818
Tas. No:	891.5 ATT.P

α Zaîfî

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2462
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 634
Araştırma - İnceleme Dizisi : 40

Kitabın adı
RUMELİLİ ZA'İFÎ
Hayatı - San'atı - Eserleri ve Divanından Seçmeler
Yayın kodu
93.34.Y.0002.1095
ISBN 975.11.0702.4
Baskı yılı
1993
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

00 EKİM 1993

Araştırma - İnceleme Dizisi

RUMELİLİ ZA'İFÎ

Hayâtı, San'atı, Eserleri
ve
DİVÂNINDAN SEÇMELER

Hazırlayan
Dr. KÂMİL AKARSU

Türkiye Devletleri İslâm Araştırmaları Merkezi	
Demirbaş No	22032
Tasvif No	928 ZAIİR

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 18.5.1992 tarih ve 4178 sayılı yazıları ile 20.000 adet basılması uygun görülmüş, yine Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 27.10.1992 tarih ve 8996 sayılı yazıları ile birinci defa birinci parti olarak 5.000 adet basılmıştır.

İstanbul, 1993

22 NİSAN 2010

ATATURK UNIVERSITESI
SOSYAL BILIMLER ENSTITUSU
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Doğ. No:	186475
Tas. No:	891.5 ATT. M

Ali Rıza ÜZÜYGÜN

✓
ZAFİ PİR MEHMED
GULŞEN-I SIMURG
(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

— 1993 —

Bu tez .../.../199.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından (.....) not takdir edilerek oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Y.Doç.Dr.Numan KULEKÇI

Zaifi Pir Mehmed

tefsir, hadis, edebi ve akli ilimlerin bütün dalarında geniş bilgi sahibi idi. Her ilim dalının mühim istilahlarını, tarih, menakıb ve üç dilde çoğu şiirleri ezbere bilirdi. Aynı zamanda çok güzel ve hızlı yazan bir hattat idi. Astronomi ile alakalı eserinden daha önce bahsedildi (bkz. *OALT*, s. 128-129). Konumuz ile alakalı *Risāla fi'l-Hayūlā* (A, رسالة في الهولوي) adlı, maddenin mahiyetinden bahseden bir eser kaleme almıştır.

Bibliyografya: *ŞN*, s. 449-451; *Sehī*, *Tezkire*, s. 157; *Latifi*, *Tezkire*, s. 125; *Mecdī*, s. 449-451; *Kınalı-zāde*, I, 276; *KZ*, s. 62, 351, 901, 976, 1304, 1645, 1725, 1766, 1844, 1892, 1966, *SO*, II, 97; *HA*, II, 243; *OM*, I, 275; *Zirikli*, VI, 5-6; *OALT*, s. 128-129; *Rosenfeld-İhsanoğlu*, s. 322, nr. 965; *Tofiqh Heiderzadeh*, "İran Alimlerinin Osmanlı Devletine Gelişi ve Osmanlı Bilimine Katkıları (Timur Döneminin Başından Safevi Döneminin Sonuna Kadar)", trc. Aysu Albayrak, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, II, İstanbul 1998, s. 232-233.

34. 'ABDURRAHMÂN AL-TÂCÜRÎ (ölm. 960/1552 civarı)

11 Ocak 2007

Trablusgarblı olup Malikî fıkhi okudu. Kanunî devrinde bir müddet Anadolu'da bulundu. Bu arada Türkçe de öğrendi. Anadolu'da ders vermiş olması muhtemeldir. 960/1552 civarında ölmüştür. *Risāla fi Ma'rifat Bayt al-İbra 'ala'l-Cihāt al-Arba'* (A, رسالة في معرفة بيت الابرة على الجهات الأربع) adlı pusuladan bahseden eserinden ve nüshalarından ve astronomiye dair diğer eserlerinden *OALT*, s. 132-133'de bahsedildi.

Bibliyografya: *OALT*, s. 130-135.

35. ZÂ'İFÎ AL-RŪMÎ, PİR MUHAMMED EVRENOS B. NŪRUDDİN (ölm. 960/1553)

XVI. yüzyıl Osmanlı şairlerinden olup Üsküb mülhakatından Karatava'dandır. İstanbul'da yetişmiş ve yaşamış, 960/1553 yılı civarında ölmüştür. Sa'dî'nin *Gülistan* adlı eserini şerhetmiş, manzum edebi eserler yazmıştır (*OM*, II, 293). Ayrıca Şadrüddin Muhammed b. Ğiyāşuddin Manşūr al-Şīrāzī (ölm. 903/1498)'nin Farsça *Cevahir-nāme*'sini, 7 Receb 952/14 Eylül 1545 tarihinde *Risālat al-Cavhariyya* (T, رسالة الجوهريّة) adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. Mukaddimede bu eserin *Cevahir-nāme*'nin müntehaben tercümesinden meydana getirildiğini belirtmektedir (eserin aslı için bkz. *Storey*, II, 451-452). Kitab, kıymetli taşların bulunduğu yerler, özellikleri, tedavide kullanımlarından bahseder. On iki kısımdır. Elmas, yakut, lal, zümrüd, inci, firuze, anber, laciverd, mercan, akik ve yeşim taşları konu edilir.

Baş: خدای کائنات اول خالق ارض و سماواتدرکه معادن قلوب بني آدمدن جواهر معاني بي
لعل و یاقوت وار ظهوره کتوروب الماس سخنله حکه قدرت ویردی. ایله صانع مخلوقات و
صیاغ موجوداتدرکه صفحه زبرجد خاطر بشرده فکر پیروزه سن گوشه گوشه وضع ایوب
اندیشه زمردی ایله خیال لاجوردین طلا ایوب زیبا صورت ویردی... اما بعد احقر اهل
سیاس و اضعف ناس پیر محمد که ضعیفی دیمکله معروف

AKARSU, Kamil, «Za'ifi Divanı Metin Tahlil ve Sistematik İndeks»

Doktora

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ayten AKMANDOR

1989, 582 s.

Tez, Önsöz, Kısaltmalar, Metinde kullanılan Transkripsiyon Alfabeti, Bibliyografya, Giriş, III Bölüm, ve Sonuç bölümlerinden oluşmuştur.

Giriş bölümünde asıl adı Pir Muhammed olan Za'ifi'nin hayatı, şahsiyeti, eserleri ile Divanıdaki atasözleri ve deyimler tanıtılmıştır.

Birinci bölüm, XVI. yüzyıla ait bir eser olan Za'ifi Divanı transkripsiyonlu metin olarak sunulmuştur.

İkinci bölümde, Za'ifi Divanı, Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan, Tabiat adlarını taşıyan ana başlıklar çerçevesinde, Za'ifi'nin şiirlerinin bütün his ve hayal unsurları, detaylarıyla verilmeye çalışılarak tahlil edilmiştir.

Sonuç bölümünü takip eden ve Za'ifi Divanı'nın Sistematik endeksi adlı bölümde ise ele alınan unsurlar için Divan metni tezin içinde yer aldığından sadece manzume ad ve numarasıyla belirtmek veya bend numarası belirtilerek bir endeks sunulmuştur.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tez Özetleri, Ankara 1992, s. 230. DN: 40746

Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

20 ARALIK 1996

Niyazi Tefik

15. Asır Tarihçileri ve Eserleri

28 EYLÜL 1992

Tarihçiler Enstitüsü T. 43

Yahşi Fakih

Ahmet Siyan Çelebi
Düsen Paşa
Ehli Ahmed Çelebi

Ahmeti Taccablin İbrahim b. Hızır

Kasifi

Fevveddin Karamanî
Bayatî Seyh Mahmut Efendi
Uzun Firdavsi
Sarıca Kemal

Yazıcıoğlu Ali

Tevârik-i Âl-i Osmanlılar

Mahmud b. Mehmed b. Dikrati Sivrişirî

Sihredullah (Anasaygali)

Sebatî Hüseyin Çelebi
Suzî Çelebi
Zaifî Mehmed Efr.
Asik Aruzîde
Nesri Mehmed Efendi

Oruç b. Adil

Karamanî Mehmed Paşa
Enveri

KOÇIN, Abdülhakim, «Za'ifi ve Bustân-ı Nasayih'ı İnceleme ve Tenkitli Metin»

Yüksek Lisans

Danışman : Doç. Dr. Cemal KURNAZ

1991, 317 s.

20 APALIK 1996

16. yüzyıl şairlerinde Za'ifi ve onun eserlerinde Bustân'ı Nasayih hakkında yapılan bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde nasihatname türünün tarihi gelişimi genel hatlarıyla anlatılmıştır. İran edebiyatında Attar'ın Pendnâme'siyle en olgun örneğini veren türün Türk edebiyatındaki gelişim çizgisi ve bu çizgi üzerinde Zaifi'nin Bustan-ı Nasayih'inin yeri ve önemi belirtilmiştir.

Birinci bölümde Zaifi'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği incelenmiştir. Hayatına ve eserlerine dair daha önceki kaynakların verdikleri bilgileri nakleden ve değerlendiren araştırmacı, özellikle Bustân-ı Nasayih'ı bütün teferruatıyla tanıtmaktadır. Bu bölümde sözkonusu eserin dili, üslubu ve biçimsel özellikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise Bustân-ı Nasayih'in tenkitli metni verilmektedir. Metin kurulumu eserin bilinen dört yazma nüshasından istifade edilmiştir. Ortaya konulan bu metne göre eser 1573 beyitten müteşekkil, aruzun failâtün failâtün failün kalıbıyla yazılmış didaktik bir mesnevidir. Eserde öğütler 180 başlık altında verilmiştir.

Araştırmacı bu tezin sonuna bibliyografya eklemiştir.

Gazi Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Tez Özetleri

Ankara 1992, s. 245 DN: 40746

Sos. Bil. Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Derviş yaradılışlı, sade şiirler söyleyen biriydi. Bir latife örneği *Lâtîfî* Tezkiresi'ndedir.

Kay.: TDEA 8/634; TGDEİS s. 540; TN 2/600(2549); TŞ/L s.234. ⇨ N. ÜNVER

ZAHİRİY Aşurali (1885 -1942): Özbekistan gazeteci ve eğitimcisi. Hokand yakınlarındaki Â'yim köyünde doğdu. Hokand'daki Muhammed Alihan Medresesinde okudu; Arap, Fars, Türk, Tatar ve Rus dillerini öğrendi. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra devrin tanınmış eğitimcileri Hamza Hakimzâde Niyazi, İbrahim Devran, Mirza Hokandiy, Abdülvahhab İbâdiy ve Polatcan Kayumov'la tanıştı ve onlarla birlikte faaliyet gösterdi. 1916'dan itibaren *Sadâ-yı Fergana* ve *Fergana* gazetelerinde çalıştı; bu gazetelerde eğitimle ilgili makaleler neşretti. Bu arada yeni usûlde eğitim veren okullar açtı, Hokand'da Dârümuallimin'i kurarak dersler verdi. Zâhiri, insanları daima ilim sahibi olmaya ve dil öğrenmeye teşvik etti. **Eserleri:** S. Akayev'le birlikte "*Türkiy Hrestomatiya yahud Terme Kitab* adlı ders kitabı hazırladı, daha sonra kendisi ilk mektep çocukları için ilk imlâ kılavuzunu tertip etti.

Kay.: Yaz. Arş. ⇨ M. ISAKOVA

ZAHİRİY Semerkandiy (12. yy): Özbekistan şair ve yazarı. Asıl adı Muhammed İbn-el-Katib as-Semerkandiy'dir. Karahanlılar sülalesinden Kılıç Hakan'ın sarayında divan başkanlığı yaptı. **Eserleri:** İlk eseri *Ağrasu's-Siyâse fi Arazi'r-Riyâse* (1156) da efsanevî Cemşid'den başlayarak Selçuklu Sultanı Sencer (1118-1157)'e kadar geçen şahlar, onların devleti yönetmesi ibretli sözleri ve bazı tarihî olaylar hakkındadır. Hint dilindeki meşhur *Sind he peti* esasında *Sindbadname* (1163) eserini yazdı. Esere Enverî İmad Ömer Hayyam gibi Farsça yazar, Ebu Tayyib el-Mütenebbî (915-965), İbrahim el-Ğazzî vb. Arapça yazar şairlerin şiirlerinden parçalar koydu. Eser büyük şöhret kazandı.

Kay.: *Sindbadname*. Per. S. Pers, M. Osmanova (Moskova 1960), "Sindbadname", *Entsiklopediya*

Persidsko Tadcikskoy Prozi (Düşanbe 1986), s.123-254; V. Abdullayev- B, Velihadcayev, *Dihanie Vekov*, (Semerkand 1970), *ÖZSE*, 1973, 4/464. ⇨ İ. İSHAKOV

ZA'İFÎ (15.yy.): Divan şairi. Gelibolu'da doğdu. Asıl adı Mehmed Za'ifi Efendidir. Tasavvuf eğilimli bir şairdi. II. Sultan Murad'ın gazalarını anlatan manzum bir eser yazdı. Devrinde bu eserle itibar kazandı. Bu eserin yazması henüz bulunamadı. Fatih Sultan Mehmed devrinde öldü.

Kay.: HB s.61; OM 2/292; SO 3/237; TDEA 8/635; TGDEİS s.541; TN 2/570(2418,2419). ⇨ T. ALSIRT

ZA'İFÎ (?-1552/3): Divan şairi ve şehzâde. Kanunî Sultan Süleyman'ın Hurrem Sultandan doğmuş en küçük oğlu Şehzâde Cihangir'in mahlasıdır. Zarif, munis, hassas, biraz kambur bir şehzadeydi. Babası kendisini pek sevdiği için yanından ayırmazdı. Şehzade Mustafa'nın katli vakası sırasında orduda bulunuyordu. Bu hadiseye çok üzüldü. Padişahla birlikte Halep'te bulunduğu sırada genç yaşta vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek Şehzade Mehmet türbesine defnedildi. Cihangir Camii bu şehzade için yaptırılmıştır. Şiirlerinde **Cihangir**, **Şemsî** ve **Za'ifi** mahlaslarını kullandı. Şiirine örnek *Ahdî Tezkiresi*'ndedir.

Kay.: "Sultan Cihangir" GŞ, 2005, s.104; TDEA 8/635; TGDEİS s.541; TN 1/(182), 2/ (2112),2/500(2415). ⇨ T. ALSIRT

ZA'İFÎ (1494?-1557?): Divan şairi ve yazar. Asıl adı Pir Muhammed'dir. Külliyyatının Paris Bibliothèque Nationale'deki nüshasında yer alan bilgilere göre Anadolu'da Maden olarak bilinen bir yerden, *Meşairü's-Şuarâ*, *Tezkiretü's-Şu'arâ* ve *Künhü'l-Ahbar*'daki bilgilere göre de, Rumeli'deki tarihte Karatova olarak bildiğimiz kasabada doğdu. Zaifi'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda müracaat edebilecek tek kayıt, Külliyyât'ının İstanbul Hat Sanatları Müzesi nüshasında üçüncü sırada yer alan ve Zaifi tarafından 1543 tarihinde te'lif edilen

ZAIFFİ

TED

Journal of Turkish Studies, c.2, s. 107-125, 1978

(CAMBRIDGE)

**ZAIFFİ KÜLLİYATININ YENİ
BİR NÜSHASI HAKKINDA**

Gönül Alpay Tekin

Asıl adı Meḥmed bin Evranōs bin Nūreddīn bin el-Fāris el-Ma^cdenī el-Ḳratovāvī olan, XVI. y.y. şairlerinden Zai^fī¹) (900/1494-5 964/1556-7), manzum ve mensur eserlerini bir arada topladığı bir Külliyyata sahiptir. Bu Külliyyat gerek XVI. y.y.'ın tarihini, sosyal hayatını ve meselelerini ortaya koyması, gerekse Farsçadan Türkçeye çevrilmiş bazı önemli edebî eserleri ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Usta bir çevirici olarak, Zai^fī'ye edebiyat tarihindeki yerini kazandıran *Sergüzeşti* ve *Divânı* gibi orijinal eserlerinde, zaman zaman oldukça iyi bir şairle de karşılaşırız. Fakat şüphesiz bu iyi şair, hiç bir zaman XVI. y.y.'ın Bâkî (ö. 1600), Fuzûlî (ö. 1556), Hayâlî (ö. 1557) gibi büyük şairleri kadar ilhamı bol ve geniş nefesli değildir. Ancak yukarıda kısaca değinilen özellikleri bakımından Zai^fī ve Külliyyatı üzerinde durmamız gerekir²).

Birisi Paris Bibliothèque Nationale'de, diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde olmak üzere Zai^fī Külliyyatının iki yazma nüshası olduğu bilinmektedir³). Bunlardan Topkapı'da bulunan nüsha bizzat Zai^fī'nin eliyle 962 (1554-5) yılında yazılmış orijinal nüshadır. Ayrıca bir de Philadelphia'da "Free Library"de John Frederick Lewis koleksiyonuna ait yazmalar arasında, Zai^fī'nin *Tercüme-i Manzûme-i Gülistan* ve *Tercüme-i Pend-i Feridüddin Attar* adlı mesnevilerini ihtiva eden bir yazma vardır.⁴).

Bugün Zai^fī'ye ait üçüncü bir Külliyyat nüshası daha ele geçmiştir. Yeni bulunan bu üçüncü nüsha, Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlı Türk Yazı Sanatları Halıcılar Müzesinde "*Risâleler Mecmuası*" adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Esere 'envanter no. 840' ve 'kayıt no. 85' olmak üzere iki numara verilmiştir. Halıcılar Müzesi, 1975 yılının sonlarına kadar, İstanbul'da Fındıkzade Semtinde, Vatan Caddesi üzerinde eski bir medresede bulunmaktaydı⁵). Türk yazı sanatının en güzel örneklerini

طریقت خلوتیه گرایش داشته است. ملمعات وی دربردارندهٔ ایاتی به فارسی، عربی، ترکی و چغتایی است. وی با نفس‌هایی (از گونه‌های اشعار بکتاشی) به سبک یونس امره، افکار و عقاید گلشنیه را به نظم درآورده است. در دیوان وی دو شهرانگیز نیز آمده است.

منابع:

A history of Ottoman poetry, 2/375 ; Türk edebiyatı ansiklopedisi, 4/1245.

محمدی

ضعفی رومی (Zaîfî-yerûmî)، پیرمحمد، متخلص به ضعیفی، فرزند اورنوس فرزند نورالدین - ۹۹۳/۹۶۷ ق، مترجم، شارح و شاعر عثمانی. در قره‌طوه از نواحی اسکوب زاده شد. در کتابش، سرگذشت ضعیفی، احوال و زندگی خود را تا آن زمان که به ترجمهٔ گلستان پرداخته آورده است. به گفتهٔ خود او، پس از آن‌که تحصیلاتش را به پایان رساند در واردار با حقوق بیست آچه به آموزگاری سرگرم شد. پس از چندی به استانبول رفت و در آن‌جا به سپاهی پیوست که راهی ایران بود (۹۴۱ ق)، اما چون سختی راه را تاب نیاورد از گروه جدا شد و در سیواس اقامت گزید. پس از چندی به دیاربکر رفت و به والی آن‌جا، محمدپاشا، پناه برد و به خدمت وی درآمد و ترجمهٔ گلستان را در ۹۵۰ ق به پایان برد. پس از این تاریخ دربارهٔ زندگی اش هیچ آگاهی در دست نیست. آثارش: گلشن ملوک به ترکی در تاریخ عثمانی و شرح جنگ‌های مراد سوم عثمانی (۹۸۲ - ۱۰۰۴ ق) که آن را در ۹۶۴ ق نوشته است؛ ترجمهٔ گلستان سعدی به ترکی؛ شرح مثنوی معنوی به فارسی؛ دیوان شعر؛ صبرالمصاب به نثر در دین و اخلاق؛ رسالهٔ جواهرنامه؛ سرگذشت ضعیفی به نظم و نثر در احوال مؤلف؛ سبزستان؛ بوستان نصایح که ترجمهٔ پندنامهٔ عطار است و در ۹۶۳ ق تألیف شده است؛ باغ بهشت دربارهٔ مضامینی چون فروتنی، قضا و قدر و تربیت که در ۹۶۱ ق نوشته شده است. نسخه‌ای از کلیات ضعیفی به شمارهٔ R.822 در کتابخانهٔ موزهٔ توپقاپوسرای ننگه‌داری می‌شود.

منابع: پارسی‌نویسان آسیای صغیر، ۴۲؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۱/۵؛ ۲۲۳؛ تذکرهٔ الشعراء حسن چلبی، ۲/۵۷۸-۵۷۹؛ سایه در خورشید، ۱۱۹/۲؛ عثمانلی مؤلفری، ۲/۲۹۳؛ قاموس‌الاعلام، ۴/۲۹۷۹؛

را در ۷۹۰ ق، پس از درگذشت ملک‌منصور و به تشویق برقوق، به پایان رساند. زیباترین بخش منظوم این اثر، مولد نبی است که بسیار زود در آسیای صغیر و حوزهٔ بالکان رواج یافت. شعر «مولد» سلیمان چلبی (-۸۲۵ ق) به تأثیر از همین اثر است و نیز بیانگر اشتها ضریر در آن روزگار است. نسخه‌ای دست‌نویس از این اثر به شمارهٔ ۱۳۵۲ در کتابخانهٔ روان موزهٔ توپقاپوسرای ننگه‌داری می‌شود؛ قصهٔ یوسف/منظومهٔ یوسف و زلیخا که نخستین اثر ضریر است و وی آن را در ۷۶۸ ق در بحر رمل و در هشت مجلس و در دوهزار و صد و بیست بیت سروده است. ضریر این اثر را پیش از سفر به مصر نوشته است. در لابه‌لای این مثنوی غزل‌هایی نیز آمده است. وی، چنان‌که خود گفته، روایت این داستان را از کتاب‌های تفسیر و قصص انبیا در قرآن گرفته است. گویا این اثر پس از یوسف و زلیخای خواجه علی خوارزمی که در ۶۳۰ ق سروده شده، دومین یوسف و زلیخای ترکی است. نسخهٔ دست‌نویسی از این اثر به شمارهٔ ۳۱۱ در کتابخانهٔ دانشگاه استانبول ننگه‌داری می‌شود.

منابع: دفتر کتبخانهٔ ایاصوفیه، ۱۹۹؛ سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی، ۱۲۴، ۱۹۶، ۱۹۸؛ عثمانلی مؤلفری، ۳/۱۳۷-۱۳۸؛ یوسف و زلیخا، خیام‌پور، ۸۵-۸۶؛ یوسف و زلیخا، خواجه‌علی خوارزمی، ۷-۳؛

Islam Türk edebiyatı, 187-188 ; Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 2/195-196 ; Türk edebiyatı ansiklopedisi, 2/457 ; Türk edebiyatı tarihi, 1/367-368 ; Türkiye diyanet vâkıfı İslam ansiklopedisi, 8/498-499.

محمدی

ضعفی (Zaîfî)، محمد فرزند ابراهیم فرزند محمد، -۹۵۰ ق/۱۵۴۳ م، شاعر عثمانی. پدرش ابراهیم گلشنی بنیادگذار طریقت گلشنی بود. برادرانش شیخ‌احمد گلشنی‌زاده (-۹۷۷ ق) و سیدعلی، متخلص به صفوتی (-۱۰۰۵ ق)، به ترتیب پس از پدرشان به خلافت سلسلهٔ گلشنی منصوب شدند. ضعیفی نزد پدر و استاد پدرش، دده‌عمر روشنی (-۸۹۲ ق)، دانش آموخت. از اشعار دیوان وی که نسخه‌ای از آن در کتابخانهٔ ملت ننگه‌داری می‌شود، روشن است که وی زبان‌های فارسی و عربی را می‌دانسته و متأثر از صوفیه بوده است. به گفتهٔ گیب، ضعیفی به